

DOI 10.31558/2519-2949.2019.3.16

УДК: 323:070“19/20”(438)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5502-8367>

Павлюх М. В., Національний університет «Львівська політехніка»

**ВІДОБРАЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
У ВИДАННЯХ «NIEDZIELA» ТА «TYGODNIK Powszechny»
(1989–2005)**

У статті йдеться про «посткомуністичний синдром» у функціонуванні польської держави 1989–2005 років. Аналіз здійснюється на прикладі особливих рис політичної культури польського суспільства: аксіологічності, тобто переважання традиційних моральних цінностей у громадській думці. Виокремлено риси проблемно-тематичних вимірів, досліджено специфіку висвітлення державотворчих процесів на шпальтах якісної преси; виокремлено проблемно-тематичні моделі: «Солідарність», «Посткомуністична свідомість», «Сучасна польська політика» та досліджено проблему «посткомуністичного синдрому» у функціонуванні польської держави. Здійснено порівняльну характеристику висвітлення проблем функціонування польської держави у публіцистиці якісних польських видань: «Tygodnik powszechny» та «Niedziela». Подана загальна схема специфіки висвітлення державотворчих процесів цих видань.

У дослідженні проаналізовані публіцистичні матеріали видань у кількох тематичних напрямках: політичному, економічному, правовому, релігійному. З'ясовано, що ці видання мають спільні та відмінні риси у подачі проблематики про становлення польської держави. Великою проблемою на шляху становлення правдивої демократії, на думку публіцистів обох видань є «посткомуністичний синдром», тобто посткомуністична свідомість, яка руйнує усі позитивні демократичні перетворення у польській державі.

Велику вагу ці якісні видання надають моральності і релігійності польських політиків та польського суспільства. Автори засуджують антиморальність комунізму, фашизму та расизму, а також деякі сучасні європейські ліберальні цінності (аборти, автаназія, наркотики). Не менш важливою проблемою постає економіка, яка перебуває у кризовому становищі, а також правове поле діяльності держави, яка ще не сформоване. У дослідженні вказана специфіка висвітлення політичних проблем польської держави (1989–2005).

Ключові слова: аксіологія, посткомунізм, політична культура, посткомуністична свідомість, моральність, цінності.

На початку дев'яностих років Польща стояла на порозі важливих історичних подій. 1989 рік став початком нового етапу польської історії, коли змучена тоталітарна влада після восьми років воєнного стану запропонувала опозиційній «Солідарності» переговори. «Круглий стіл», що відбувся узимку 1989 року і тривав протягом кількох місяців для польського суспільства означав крах комуністичної ідеології. Перед польським суспільством стояли проблеми: впровадження економічних реформ, зміни політичного правління і легалізації десятимільйонної «Солідарності».

Постановка проблеми. Важливою специфікою висвітлення політичних проблем за період (1989–2005) є її аксіологічна спрямованість та моральний критицизм (критика тоталітарної влади з точки зору моральних цінностей суспільства). «Аксіологічність» як риса сучасної політичної культури польського суспільства у висвітленні державотворчих процесів формувала рівень політичної культури польської нації. У контексті цих подій варто згадати вплив ЗМІ (польські якісні видання), які формують громадську думку і політичну культуру.

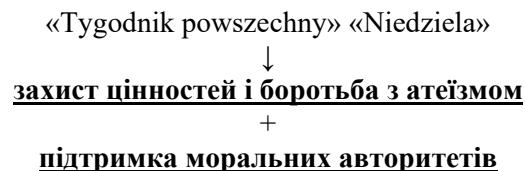
Мета наукової статті – дослідити проблемно-тематичні виміри у якісних польських виданнях: «Tygodnik powszechny», «Niedziela». Мета передбачає завдання: виокремити риси проблемно-тематичних вимірів, дослідити специфіку висвітлення державотворчих процесів на шпальтах якісної преси; виокремити проблемно-тематичні моделі та дослідити проблему «посткомуністичного синдрому» у функціонуванні польської держави.

Аналіз досліджень проблематики. Проблематику активно досліджують науковці у працях: «Типи політичної культури» Т. Філіп'як, «Дві політичні культури: польська і німецька» А. Кжемінський, «Нова генерація рухів у Польщі і зміна політичної культури» В. Модзелевська, «Політична культура Європейського Союзу» А. Вежиховська, «Контроверсії навколо поняття політичної культури» Л. Замецький.

Тижневик «Niedziela» як головний католицький орган постійно критикує державу, президента, політиків за атеїзм. Боротьба з атеїзмом – найважливіша, наскрізна ідея політичної публіцистики, що висвітлювала проблеми функціонування польської держави (1989–2005). «Tygodnik powszechny» від перших місяців своєї діяльності став найважливішим католицьким органом в середовищі католицької інтелігенції. Католики бачили в ньому найбільш репрезентативний і впливовий тижневик, що відображав їхні думки, натомість інші кола вважали його за поважного партнера до дискусії [1, с.111].

На перший погляд у висвітленні функціонування польської держави «Tygodnik powszechny» і «Niedziela» схожі: аргументаційною базою, постійною апеляцією до внутрішнього світу читача, релігійною метафорикою, критикою комуністичного минулого і тоталітарної свідомості. Проте, коли «Niedziela» веде постійну боротьбу з атеїзмом, вважаючи його найбільшою перешкодою у функціонуванні польської держави, то «Tygodnik powszechny» на своїх сторінках провадить діалог «церква – держава». Загальна схема специфіки висвітлення державотворчих процесів цих видань така:

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ:

Модель польської держави, обидва видання розглядають як повернення польського суспільства і його традицій до демократичного суспільства (демократичність, католицизм, християнська демократія), політика має набути якісного, іншого рівня. Детальний аналіз текстів польських видань, дають підставу стверджувати, що «Tygodnik powszechny» та «Niedziela» – органи opinii католицької церкви, духовенства і церковної влади, що брали участь у дискусії про побудову і становлення польської держави. Великий вплив цих видань на суспільну свідомість поляків показують вагу церкви у суспільстві як громадського інституту здатного впливати на громадську думку і політичні процеси. В контексті дослідження специфіки висвітлення проблем функціонування польської держави на сторінках тижневиків «Tygodnik powszechny» і «Niedziela» матеріали присвячені цій темі поділяємо на проблемно-тематичні моделі: «Солідарність», «Посткомуністична свідомість», «Сучасна польська політика».

1. Модель «Солідарність»

Ця модель об'єднує велику кількість публіцистичних текстів, присвячених висвітленню перебігу подій «Круглого столу» 1989 року: Анджея Клочковського «Що далі, панове, інтелігенти?», Стефана Вілконовича «Старе і нове завдання «Солідарності», Романа Грачика «Хто боїться свободи слова?», Матея Козловського «Криза чи катастрофа» у тижневику «Tygodnik powszechny» та «Початок нового етапу» Станіслава Стаума, «Промова Єжи Туровича під час інавгураційного засідання «Круглого столу».

Потрібно відзначити, що умови «Круглого столу» про новий устрій не відкрили дорогу до нього, а тільки дали дороговказ на майбутнє. «Компроміс полягає на розв'язанні, де обидві сторони сповідують якусь корисливу мету і обидві мусять чимось пожертвувати» [21, с.1].

У першому номері тижневика «Tygodnik powszechny» за 1989 рік надрукована заява демократичних сил, де вказана обов'язкова вимога, без якої неможлива побудова громадянського суспільства: «Нема іншої дороги, аніж дорога глибоких державних реформ і економіки, відбудови громадянського суспільства, відкинення сталінської моделі економіки та влади» [12, с.7].

«Солідарність» є сьогодні суспільною силою, яка не висуває християнські засади в своїй діяльності. Але попри все «Солідарність» постановила визнати прородинну політику за пріоритет до впровадження реформ в Польщі [3, с.12].

У розмові Романа Грачика з Тадеушем Мазовецьким дано оцінку подіям «Круглого столу», можливості виходу Польщі з кризи: «Ми хочемо при «Круглому столі» створити нову ситуацію суспільства. Можливість легалізації дій «Солідарності» є умовою розв'язання кризи в Польщі. Має наступити ґрунтовний процес перебудови цілої системи. Це вираз політичного, суспільного та економічного плюралізму» [6].

Видання «Niedziela» цій проблематиці присвятила меншу кількість статей. Серед публікацій 1989 року нараховується кілька заяв «Солідарності» та інавгураційні промови провідників опозиції. Спільні риси обох видань в обговоренні подій Круглого Столу – надія на знищення тоталітарної системи, відновлення демократичних прав і свобод, знищення цензури, відновлення свободи слова, думки, а також вирішення економічної кризи, припинення масового безробіття і страйків, реформування освітньої системи.

2. Модель «Посткомуністична свідомість»

Ця модель об'єднує політичні статті авторів про минуле Польщі, комуністичну дійсність, воєнний час. Відколи Польща стала незалежною державою, перед суспільством постала проблема знищення «старої свідомості» і «смерті цінностей». Атеїзм, на думку авторів публікацій «Tygodnika powszechnego» і «Niedzieli» – це найбільше зло, що за роки панування вбивало моральність польського суспільства [11].

Перед польським суспільством назріла проблема відмови від старих, тоталітарних цінностей. Нові, демократичні зміни блокує посткомуністична свідомість, яку успадкувала громадськість від тоталітарного режиму. Цій проблематиці присвячена велика кількість статей тижневика «Niedziela». Майже у кожному номері з 1990 по 2005 роки була вміщена стаття, де критикувалася комуністична держава. Але на увагу заслуговують кілька зразків протистояння «церква – комунізм»: Мирослава Табаки «Змагання Івана Павла II з комунізмом», Єжи Новака «Вічна політична коректність», «Міф відкритості» Єви Поляк-Павкевич.

Потужною постаттю у боротьбі проти комунізму виступає фігура Івана Павла II, котрий для «Niedzieli» є найбільшим авторитетом: «Змагання Івана Павла II з комунізмом було процесом скомплікованим в кількох площинах, який обіймав багато різних аспектів». Папа присвятив все своє життя викриванню псевдоінтелектуалів, що прикриваються правдами віри, християнськими доктринами. Проблемі становлення правдивої інтелігенції присвячена стаття Єви Поляк-Павкевич «Міф відкритості», в якій авторка пише про правдиву польську еліту [14].

Польська католицька громадськість болюче сприймала атеїстичну лібералізацію політиків, за переконанням Стефана Несоловського: «Сфера комунізму полягала у знищенні моральності, тоді як скарбом для багатьох поляків був католицький костел, бо в ньому вони мали можливість бути кращими» [11]. Поряд із критикою тоталітаризму видання постійно апелюють до ліберальної демократії, використовуючи категорії добра і зла: «Демократія без цінностей перетворюється в тоталітаризм», «тактика «жорсткої лінії» загалом розмиває різницю між добром і злом, «роки режиму, що пережили, існує і досі». Марек Компровський, порівнюючи комунізм і лібералізм, позитивно їх оцінює як дві протилежності вогонь і воду [8].

Тактика у внутрішній польській політичній стратегії, яка отримала назву «жорсткої лінії», критикована виданнями за псевдоморальність. На думку авторів видань, комунізм та лібералізм є справжніми братами, немилосердними системами, які позбавлені будь-яких моральних принципів, віри, християнських цінностей та Бога. У контексті протистояння «церква – держава» в політичних осередках постійно велася дискусія про ідеологію християнської демократії як доктрину сучасної політики. Серед політиків побутовала думка, що християнська демократія не стільки ідеологія, скільки світогляд, присутня в постулатах багатьох партій [13]. Постійна війна, яка велася у комуністичний час у Польщі, була війною двох релігій: атеїзму та католицизму. Битва між атеїзмом і релігією є «фрагментом одвічних змагань, війна сатани на знищення Бога в людських душах. Обидва устрої – гітлеризм і комунізм – засвідчили: до якого звірства схильна людина, що не вірить у Бога» [24].

У протистоянні «церква – держава» перед польським суспільством постала проблема відповідальності влади за рецедиви комунізму. Теза про співвідповідальність католицької церкви за комунізм була вигідна передусім комуністам, що розмивали кордон між добром і злом [4]. Отже,

протистояння «церква – держава», що спирається на критику тоталітарної держави свідчить про те, що польська громадськість ще не позбулася успадкованої від тоталітарної держави комуністичної свідомості, яка блокує позитивні політичні рішення.

Юзеф Тісхнер критикує зустріч комунізму з християнством: «Для віруючих християн комунізм був злом, просто злом. Зло комунізму було більшим, ніж терором, поневоленням. Комунізм пародіював релігію, найбільший ворог за яким, – інша людина. Сьогодні зло комунізму не пропало, а змінило обличчя, ховаючись під плащем демократа, ліберала і навіть католика» [22]. Матей Земба, аналізуючи енцикліку Івана Павла II про лібералізм, пише, що «визнання плюралізму дає нам ключ до розуміння дійсності, одночасно є визнанням віри» [25, с.1].

У статті Єжи Туровича «Чим є, а чим не є тоталітаризм» автор вирізняє поняття політичної релігії і тоталітаризму. Тоталітаризм замінюється політичною релігією, а «терміном політичної релігії можна окреслити комунізм, гітлеризм чи фашизм, тобто ідеології, а не державний устрій» [17, с.2].

3. Модель «Сучасна польська політика»

Ця модель презентує бачення польської державної політики. Вона об'єднує надзвичайно велику кількість політичних статей видань «Tygodnik powszechny» і «Niedziela»: Чеслава Ришки «Бюджет», «Суперечка про здоров'я реформ» і «Гумор політики», Ванди Ольшевської «Гроші на реформи», Кароля Кляузи «Голос про етику в політиці», Тадеуша Регевича «Гарячий подих демократії», Генрика Хорусшевського «Польська економіка на порозі 1994 року».

На цінностях в політиці постійно свою увагу загострює католицький часопис «Niedziela». Політична тематика видання відзначається критикою дій політичних лідерів, постійним засудженням абортів і ліберальної пропаганди автаназії, гомосексуальних шлюбів: «Захід оцінив наші зусилля при розбиванні нелюдської комуністичної системи, а одночасно наша моральна сила була для Заходу дуже не вигідна. Домінування там лібералізму над моральністю і людським збереженням треба було в якийсь спосіб перенести до католицької Польщі» [17].

Етиці і цінностям у політиці присвячена стаття Кароля Кляузи, надрукована у «Niedzieli» за 1999 рік. Приводом до написання цієї статті стала зустріч Івана Павла II з польським парламентом, про що пише автор: «Закликом про етику в політиці, про цінності в суспільному житті Іван Павло II апелював до активізації Європи духу, стиснутої плечима Сходу і Заходу, де актуальним залишається Божий заклик, скерований до Європи: «Європо, Європо, відкрий двері Христу!» [7].

Усім матеріалам політичної тематики притаманна постійна апеляція до католицьких цінностей і захист польської моральності. Постійно критикуються аборти, закликається до вибору політика, котрий «є вірний нашій католицькій вірі і любов до ближнього ставить на перше місце» [1]. Але найчастіше критикується ліберальна демократія і порівнюється із класичною демократією.

Важливою тематикою моделі, що об'єднує чимало авторських статей є світоглядні орієнтири польської держави. Видання критикують *світоглядну нейтральність держави*, називаючи її ілюзією: «Коли світоглядна нейтральність – це ілюзія, то потрібно собі поставити запитання, що можна вважати за підвалину демократії, щоб уникнути її бездоріжжя. На питання: чи держава має сумління? Держава повинна мати сумління, бо без сумління держава почне деградувати і становитиме загрозу для людини» [20]. Державна концепція нейтральності держави спирається на базові поняття «релігія» і «світогляд» [13].

На шпальтах видань постійно постає образ комунізму як постійної перепони до діяльності адміністрацій. Комуністична держава асоціюється з прикметником «погана», а посткомуністична – з прикметником «хороша», як підтвердження того, що польська громадськість щиро вірила у зміни, котрі прийдуть після червневих виборів. Найбільшою проблемою комуністичної влади в Польщі була безплідність адміністративного вирішення економічних проблем держави [15]. Політики «своїми безвідповідальними діями довели до хаосу в державі» [18]. Критиці *світоглядно нейтральної держави* С. Щепанський протиставляє *традиційність і моральність політики* [19, с. 5].

Чеслав Ришка критикує бюджет 1999 року за неправильне використання коштів, бо держава мало виділила грошей на культуру, науку, соціальні цілі [18]. Г. Хорусшевський оцінює національну політику в порівнянні зі світовими стандартами. Він вважає, що вона надміру матеріалізована.

Історичний характер мають статті Єви Поляк-Павкевич: «Театр абсурду», «Повернення міфів», що характеризується наявністю діалогу «держави – церква», де засуджується посткомуністичні угруповання Сейму, що стверджують про брак толерантності у церкві, а релігійний фанатизм – головна біда польської демократії [5].

Один із найважливіших провідних напрямів політичної публіцистики – обговорення проекту конституції польської держави. Критикується преамбула конституції за механічність, погану редакцію, а також невизначеність термінів [2, с. 16].

Серед світоглядної публіцистики видання «Tygodnik powszechny» увагу привертають такі публікації: «Новорічний гороскоп» Матея Козловського, «Радянський союз – сценарій минулого» Яна Новак-Єзоранського, Станіслава Ремушка «Як уникнути «польського пекла» за 1990 рік. Усі ці публікації мають спільну рису – прагнення повернути польську громадськість до обговорення економічних програм, спрямованих на безробіття і зростання цін [10]. Станіслав Ремушко критикує поляків за те, що вони постійно шукають спільного ворога [16]. Автор відзначає, що у Польщі спостерігається брак політичної культури, яка є наслідком посткомуністичної свідомості.

Однією з важливих суспільних обговорень тижневика «Tygodnik powszechny» стала проблема пошуку місця політики у житті церкви, а церкви у політиці. Про проблему йдеться у статті ксьонза Тісхнера «Політика і душ пастирство»: «В ідеї християнства є універсальний вимір, бо «добра новина» призначена для всіх і «католицький» означає всесвітній. В польському баченні світу слова «католицький» і «християнство» є частиною сакрального виміру, але політика не є його частиною» [22, с.1].

Висновки. Політичній публіцистиці видань «Tygodnik powszechny», «Niedziela» притаманна релігійно-етична аргументація, спрямована на внутрішній світ свого читача, що постійно апелює до совісті, почуттів аудиторії, пропонує та захищає християнські цінності, моральні авторитети. Метафори насичені високим рівнем образності, політичною та релігійною термінологією. Метафорика проблемно-тематичних вимірів публіцистики багата на церковну, політологічну, ідеологічну, юридичну, економічну термінологію.

Бібліографічний список / References:

1. Bogdanowski A. Wybory. *Niedziela*. 1994. № 19. S. 12.
2. Bortnik C. Klenczenie preambuly konstytucyjnej. *Niedziela*. 1997. № 1. S. 16.
3. Czuba K. Co przyniosł zjazd «Solidarności»? *Niedziela*. 1995. № 28. S. 12.
4. Gach P. Chrześcijaństwo w postkomunistycznej Europie. *Niedziela*. 1996. № 42. S. 14.
5. Goryszewski J. Polska gospodarka u progu 1994 roku. *Niedziela*. 1994. № 4.
6. Graczyk R. Musi nastąpić przebudowa systemu (Rozmowa z Tadeuszem Mazowieckim) *Tygodnik powszechny*. 1989. № 7. S. 3.
7. Klauza K. Wołanie o etycę w polityce. *Niedziela*. 1999. № 25.
8. Koprowski M. Sojuz ognia i wody. *Niedziela*. 1993. № 7.
9. Kore J. Paradoksy paryskiej «Kultury». Lublin, 2004. 534 s.
10. Kozłowski M. Noworoczny goroskop. *Tygodnik powszechny*. 1990. № 1.
11. Niesołowski S. Polityka a rzeczywistość postkomunizmu. *Niedziela*. 1993. № 3.
12. Oświadczenie. *Tygodnik powszechny*. 1989. № 1. S. 7.
13. Piwowarski W. Ideologia chrześcijańskiej demokracji. *Niedziela*. 1993. № 9.
14. Polak-Pawkiewicz E. Mit otwartości. *Niedziela*. 1999. № 15.
15. Regiewicz T. Gorący oddech demokracji. *Niedziela*. 1999. № 25.
16. Remuszko S. Jak uniknąć «polskiego piekła». *Tygodnik powszechny*. 1990. № 20.
17. Ryszka C. Budżet uwłaszenie. *Niedziela*. 1999. № 3.
18. Ryszka C. Homor polityków. *Niedziela*. 1999. № 5.
19. Szczępański J. Obyczajność polityki. *Tygodnik powszechny*. 1995. № 50. S. 5.
20. Słonka W. Sumienie w państwie? – Tak? – Sumienie upaństwowione? – Nie! *Niedziela*. 1995. № 8.
21. Stauna S. Początek nowego etapu. *Niedziela*. 1989. №16. S. 1.
22. Tischner J. Polityka i duszpasterstwo. *Tygodnik powszechny*. 1991. № 42. S. 1.
23. Tischner J. Smugi cienia czyli wiara religijna po komunizmie. *Tygodnik powszechny*. 1993. № 1. S. 1.
24. Wielgut K. Niedostrzegana bitwa. *Niedziela*. 1993. № 15.
25. Zięba M. Dwa, a nawet trzy liberalizmy. *Tygodnik powszechny*. 1993. № 1. S. 1.

Pavlyuh M. V. Problem of Polish staff functioning in qualitative issues: «niedziela» and «tygodnik powszechny» (1989–2005)

The article deals with the «postcommunist syndrome» in the functioning of the Polish state of 1989–2005. The analysis is carried out on an example of the special features of the political culture of Polish society: axiological, that is, the predominance of traditional moral values in public opinion. The features of problem-thematic measurements are singled out, the specificity of coverage of state-building processes on the pages of high-quality press is investigated; The problematic and thematic models are highlighted:

«Solidarnist'», «Postcommunist Consciousness», «Modern Polish Politics», and the problem of «postcommunist syndrome» in the functioning of the Polish state. A comparative description of the problems of the functioning of the Polish state in the journalism of high-quality Polish editions: «Tygodnik powszechny» and «Niedziela» was carried out. The general scheme of the specificity of the coverage of the state-building processes of these editions is presented.

The research analyzes the journalistic materials of editions in several thematic areas: political, economic, legal, religious. It has been found out that these publications have common and distinctive features in the presentation of the problems of the formation of the Polish state. According to the publicists of both editions, a «postcommunist syndrome», a post-communist consciousness that destroys all the positive democratic transformations in the Polish state, is a major problem on the path to the formation of true democracy.

Of great importance, these high-quality publications provide the morals and religiosity of Polish politicians and Polish society. The authors condemn the antimaliness of communism, fascism and racism, as well as some modern European liberal values (abortion, avtonomy, drugs). An equally important problem is the economy in crisis, as well as the legal field of the state, which has not yet been formed. The study specifies the specifics of coverage of political problems of the Polish state (1989–2005).

Key words: *axiology, postcommunism, political culture, postcommunist consciousness, morality, values.*